

Millî Mücadele’de Kadınlar Tarafından Kurulan Cemiyetler ve Faaliyetleri*

Ezgi BOZBAY EKMEKÇİ¹

Elif SOYLU²

Öz

Türkiye Cumhuriyeti’nde kadınlar, her alanda kendini gösteren önemli başarılarla imza atmışlardır. Birinci Dünya Savaşı itibarıyla cepheye gidebilen kadınlar, burada gerek mühimmat taşımak gerek yaralı askerlere sıhhi açıdan lojistik destek sağlamak gerekse askerlerin yemeklerini hazırlamak gibi çalışmalarda bulunmuşlardır. Cepheye gidemeyen kadınlar ise -özellikle sosyal ve siyasi çevreye sahip olanlar- cepheye dışarıdan destek olmak için çalışmalar yapmışlardır. Bu çalışmaların en önemlisi, kurulan cemiyetlerin ön ayak olması ile işgalci güçlerin protesto edilmesi ve batıda teşkilatlanmalar yapılmasıdır. Bunun dışında halktan para toplayıp cepheye maddi açıdan da destek olmayı ihmal etmemişlerdir. Hatta bu çalışmalarını yapan kadınlar, protesto ettikleri ülkelere bizzat telgraf yoluyla yaptıkları faaliyetleri haber vermişlerdir. Millî Mücadele’de Türk kadını, kurdukları kadın cemiyetleriyle halkı Millî Mücadele’ye karşı bilinçlendirmiş ve ünlerini ülkenin dört bir yanına ulaştırmışlardır. Kadınların gösterdikleri bu çabaları yakından takip eden Mustafa Kemal Atatürk, onları tebrik ve teşekkürlerinden mahrum etmeyerek gerekli değeri vermiştir. Bu çalışmanın nihai amacı Millî Mücadele döneminde kurulan dört kadın cemiyetinin kuruluşu ve faaliyetlerini incelemektir. Ayrıca Millî Mücadele’de yürüttükleri çalışmalar ile bağımsızlık savaşındaki rolleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kadın, Cemiyet, Faaliyet, Millî Mücadele, Mustafa Kemal Atatürk

Societies Founded by Women in the National Struggle and Their Activities

Abstract

The female factor has been effective in all areas of life. Women, who constitute the building blocks of family and society, will be the most important building blocks in the future as they were in the past. In the Republic of Turkey, women have achieved significant success in every field. During the Ottoman period, women, who did not have as much influence as men in the social sphere, did their best to build the country as of the War of Independence period. Women who were able to go to the front during the First World War worked there, such as carrying ammunition, healing wounded soldiers, and preparing meals for soldiers. Women who could not go to the front - especially those with a social and political environment - worked outside the front to support the front. The most important of these was that the occupying forces were protested with the societies they established, organizations were established in the West. Apart from this, they did not neglect to support the front financially by collecting money from the public. The women who carried out these activities personally informed the countries they were protesting about their activities and intimidated them via telegram. Our women raised the public's awareness of the national struggle with the women's associations they established and brought their fame to all corners of the country. Mustafa Kemal Atatürk, who closely followed these efforts of women, gave them the necessary value by not depriving them of congratulations and thanks. In our study, we will discuss the

¹ Doktora Öğrencisi, Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, ezgi-4764@outlook.com, ORCID: 0000-0003-3994-7536 (Sorumlu Yazar)

² Dr., İğdır Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, eyvklk23@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6454-4141

establishment and functioning stages of four women's societies founded by our women. In addition, we will talk about the contributions of these societies to the national struggle for the independence of the homeland and the well-being of the country.

Keywords: Woman, Community, Activity, National Struggle, Mustafa Kemal Atatürk

1. Giriş

Mondros Mütarekesi sonrası işgal altında olan Türkiye, siyasi, ekonomik ve daha pek çok alanda zor bir döneme girmiştir. Ülkenin orduları terhis edilmiş, hazine boşalmış, eli silah tutan kişi sayısı azalmış ve toprak olarak da küçülmüştür. Ülke uzun süre biri Ankara diğeri İstanbul'da olmak üzere iki hükümet arasındaki karışıklıklar ile mücadeleye devam etmiştir. Türk milleti için bağımsızlığın ne kadar önemli olduğunu gösteren bir kanıt olma özelliği taşıyan Milli Mücadele dönemi zaferi de beraberinde getirmiştir (Belenli, 2016). Bu dönemde ülkenin tümü cephe gerisinde işgalcilere boyun eğmeyerek mücadelesine devam etmiş ve zafere ulaşmıştır. Erkekler cephede varını yoğunu sarf ederken kadınlar da onlara ellerinden gelen yardımı yapmışlardır. Cephede gerisinde oldukça etkin olan kadınlar, gerektiğinde kendilerini savaş meydanına atmaktan çekinmemişlerdir. Bunun yanında cepheye gidemeyen fakat siyasi bağları olan kadınlar ülkenin pek çok yerinde teşkilatlanarak Milli Mücadele'ye katkıda bulunmaya çalışmışlardır. Halkı işgalcilere ve bağımsızlığa karşı bilinçlendirmeye çalışan kadınlar gerektiğinde orduya maddi destek de sağlamışlardır. Bu makalenin konusunu oluşturan; *Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Şubesi, Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuk-u Vatan Cemiyeti, Asri Kadın Cemiyeti ve Müslüman Kadın Birliği Cemiyeti (Sulhsever Kadınlar Cemiyeti)* ile işgal kuvvetleri protesto edilmiş ve halk bilinçlendirilmeye çalışılmıştır.

2. Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Şubesi

Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Şubesi, 10 Aralık 1919'da Mevlevî Şeyhî Âmil Çelebioğlu'nun eşi Zekiye Hanım önderliğinde Kastamonu'da kurulan bir cemiyettir (Kurnaz, 1991). Cemiyetin yerel düzeyde diğer tanınmış üyeleri, Hafız Hanım, Maarif Müdürü Talat Bey'in eşi Bedriye Hanım, Sağlık Müdürü Ferruh Niyazi Bey'in eşi Saime Hanım, Müdafaa-i Hukuk başkanı Ziyaeddin Efendi'nin eşi Hâfıza Nebiyye Hanım (Yılmaz, 2023), Reji Müdürü Ömer Bey'in kızı Neyyire Hanım, Polis Müdürü Halil Bey'in eşi Zekiye Hanım, Vali Vekili Ferit Bey'in eşi Kâmuran Hanım'dır (Eski, 1993).

10 Aralık 1910 tarihini takip eden günlerde Kastamonu Kız Öğretmen Okulunda, kız öğrenciler tarafından toplantılar düzenlenmiştir. Bu toplantıların amacı, işgal girişiminde bulunan İngiltere, İtalya ve Amerika'yı protesto etmektir. Hatta bu öğrenciler, adı geçen ülkelerin devlet başkanlarına toplantılarını bildiren telgraflar çekmişlerdir (Ediz, 1994). Bu telgraf aynen şöyledir: *"Türk milletinin kadınlı erkekli savaşlarda can vermeyi asla düşünmeyeceğini, eğer silah ve cephanemizin bulunmadığına ümit bağlanıyorsa, düşmanları tırnaklarımızla boğacağımızı ve gerekirse toprağın üstünde şerefsiz yatmaktansa, toprağın altında kahramanca yatmayı tercih edeceğimizi bildiririz."* (İnan, 1975)

Cemiyet üyeleri, şehrin tüm mahallelerini dolaşarak yaptıkları miting ve mevlitlerle Türkiye'nin yaşadığı zor durum hakkında halkı bilinçlendirmeye çalışmışlardır. Ayrıca mahallelerde ücretsiz sünnet düğünleri ve savaş sonucu şehit olan kişilerin ailelerine yardım yapmışlardır (Kurnaz, 1991). Topladıkları paraları destek olmak amacıyla cepheye aktarmışlardır (İnan, 1975). Yapılan toplantılar gazeteler tarafından "On Bin Kadının Toplantısı, Zekiye Hanımın Söylevi" gibi başlıklarla haber yapılmıştır (Ediz, 1994).

Anadolu Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Cemiyeti, Millî Mücadele'ye destek vermek amacıyla pek çok şehirde örgütlenmiş ve halkın cemiyete katılımında bulunmaları amacıyla teşvik edilmiştir. Böylece oldukça büyüyen cemiyetin Kayseri, Erzincan, Amasya, Burdur, Eskişehir, Niğde, Yozgat ve Kangal şehirlerinde şubeleri açılmıştır (Kaçıbay, 2020).

3. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuku Vatan Cemiyeti

Millî mücadele döneminde kurulan kadın cemiyetlerinden biri de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuk Vatan Cemiyeti'dir. Kadınlar tarafından kurulsa da kuruluşunda Millî mücadele döneminde kurulan kadın cemiyetlerinden biri de Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuk Vatan Cemiyeti'dir. Kadınlar tarafından kurulsa da kuruluşunda Sivas Valisi Reşit Paşa'nın rolü vardır. Sivas merkezli kurulan cemiyetin kurucusu Reşit Paşa'nın eşi Melek Hanım'dır. 7 Aralık 1919'da kurulan cemiyetin diğer üyeleri Şefika Kemal, Neyyire Ayşe, Melek Reşit, Nuriye Makbule, Behire Memduha, Ferruh ve Ayşe Şuhude'dir (Ediz, 1994).

Melek Reşit Hanım Mondros Ateşkesinin ardından ülkedeki işgal durumuna karşı sessiz kalmamak adına bu cemiyeti kurmaya karar vererek 7 Aralık'ta valiliğe bir dilekçe yazarak cemiyetin kurulmasını sağlamıştır (Baykal B. S., 1984). Ertesi gün İrade-i Milliye Gazetesinde "Sivas hanımları geçen Cuma günü Numune Mektebinde toplanarak memleketin bütünlüğü ve istiklâlini müdafaa uğrunda bütün Anadolu'nun birliği için çalışmak üzere bir cemiyet kurmuşlardır" yazısı yayınlanarak cemiyet kamuoyuna duyurulmuştur (Bayraktaroğlu, 2018).

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Hukuku Vatan Cemiyeti, Millî Mücadele sırasında Kuvâ-yı Milliye'ye destek vermek amacıyla kurulmuştur. Cemiyetin Sivas dışında Amasya, Kayseri, Niğde, Burdur (Erkmen, 2023), Denizli, Konya ve Kastamonu'da da şubeleri açılmıştır. Bu cemiyet de diğer cemiyetler gibi telgraflar aracılığıyla yaşanan işgali protesto ederek taraftar toplamaya çalışmıştır. Topladıkları yardımları orduya göndererek maddi destek sağlamışlardır (Ediz, 1994). Cemiyet, Millî Mücadele'ye büyük katkılar sağlamış ve Mustafa Kemal Atatürk tarafından takdir edilmiştir (Baykal B. S., 1984).

4. Asri Kadın Cemiyeti

Asri Kadın Cemiyeti, 20. yüzyılın başlarında Türk kadın hareketinin önemli bir parçası olarak kurulmuştur. Cemiyetin kuruluş amacı, kadınların eğitim, iş ve siyaset gibi alanlardaki hak mücadelesine destek olmak ve toplumsal cinsiyet eşitliğini sağlamak olarak belirlenmiştir. Aynı zamanda, cemiyetin amacı kadınların toplumdaki aktif rolünü arttırmak ve kadınların sosyal, ekonomik ve siyasi konulardaki güçlerini arttırmak üzerine odaklanmıştır. Cemiyet, bu amaç doğrultusunda çeşitli projeler ve faaliyetler gerçekleştirmiş ve zamanla büyüyerek etkisini arttırmıştır (Özdemir, 2021).

Asri Kadın Cemiyeti, 1918 yılının son aylarında İnas Darülfünun öğrencileri ve mezunlarından oluşan bir grup tarafından İstanbul merkezli olarak kurulmuştur. Cemiyetin altı sayfa ve 22 maddeden oluşan bir nizamnamesi hazırlanarak resmen kuruluşu duyurulmuştur. Cemiyete kayıt ücreti bir kere olmak üzere 50 kuruş olarak belirlenmiş ve yıllık aidat alınması kararlaştırılmıştır. Dernek kurulduğu günden itibaren Halide Edip Adıvar, Nakiye Elgün ve Nezihe Muhiddin Hanım gibi dönemin önemli isimleri tarafından destek görmüştür. Dernek başkanı Darülfünun mezunu Naciye Faham Hanım seçilmiştir. Genel Sekreterlik görevini ise Aliye Esad Hanım yürütmüştür. Şukufe Nihal Başer, Sabahat Filmer ve Sema Köprülü gibi isimlerden oluşan cemiyetin amacı, kadınları fiziksel ve zihinsel olarak eğitmek ve sosyal

statülerini yükseltmektir. Cemiyetin merkezi Bilgi Yurdu idi. Toplantılar genellikle burada ve Ordu Merkez Sinema Bürosu olarak bilinen Malul Gaziler Cemiyeti'nin salonunda yapıyordu. Cemiyetin görevleri, Mondros Ateşkes Antlaşması'nın imzalanmasıyla başlayan işgallerden dolayı kadınları örgütlemek (Özdemir, 2021), askere gidecek erler için kıyafet temini ve ordunun sağlık hizmetleri ile ilgilenmektir (Kurnaz, 1991).

Asri Kadın Cemiyeti'nin ilk mitingi, İnas Dârülfünun talebeleri ve Asri Kadınlar Cemiyeti üyeleri tarafından 19 Mayıs 1919'da Fatih'te düzenlenmiştir. Fatih Mitinginde, Halide Edip, Meliha ve Naciye Hanımlar konuşma yapmış ve dikkat çeken bir miting olmuştur. Fatih Meydanında yapılan mitinge özellikle üniversite gençleri, çevrede bulunan esnaf ve halk çok rağbet göstermiştir. Halide Edip Hanımın *"kutsal topraklarımıza bayrağımıza, atalarımızın bize miras bıraktığı emanetlere asla ihanet etmeyeceğiz. Gerekirse canımız, malımız, kanımız bu uğurda helaldir"* sözleri oldukça dikkat çekmiş ve kendisi padişah ile görüşmek için seçilmiştir. Ancak Sultan Vahdettin, Halide Edip Hanımın görüşmesini kabul etmemiştir. Hemen ardından yapılan Üsküdar Doğancılar mitingi 20 Mayıs 1919'da gerçekleşmiş ve cemiyet adına Sabahat Hanım halka seslenmiştir. İkinci Sultanahmet Meydanı mitinginde ise Şükufe Nihal Hanım konuşma yapmış, 13 Ocak 1920'de yine Sultanahmet'te yapılan mitingde *"İstanbul Türk'tür ve Türk kalacaktır"* başlığı ele alınmıştır (Şahin, 2013).

Sultanahmet mitingi ile seslerini olukça geniş kitlelere duyuran cemiyet üyeleri 23 Mayıs 1919'da Bursa, Alanya, Edirne, Sivas, Erzurum, Çumra ve İzmit'te ülkenin bütünlüğü için toplantılar yapmış ve her türlü desteği vermek için yeminler eşliğinde destek toplamaya devam etmiştir (Aydın, 2015).

Mustafa Kemal Paşa, cemiyetin faaliyetlerinden haberdar olmuş ve toplantı yaptıkları sırada üyeler ile tanışıp görüşmeler yapmak istemiştir. Cemiyet üyelerinden Sabahat Filmer Hanım anılarında bu yaşanan olayı şu şekilde aktarmıştır (Özdemir, 2021):

"Hazırlanan bir manevra filmi görmeye gelmiştim, toplantıda olduğunuzu öğrenince sizlerle görüşmek, hepinizi tanımak istedim "dediler. Bu söz bizleri mesut etti, bir anda bütün endişelerimizi unuttuk. O, birimizin değil, hepimizin sevgilisi oldu. Derinliklerinde şimşeklerin ışıkları kaynaşan mavi gözlerini hepimizin üstünde gezdirdi, çalışmamız hakkında sorular sordu. Karşısında kendisine cevap verebilen genç kızları görmek onu memnun etmişti. Aza kayıt defterini istediler, adlar üzerinde duruyordu... Birden başını kaldırıp: "buradaki kayıtlara göre mevcudunuz az" dedi. Cevap bekler gibi yüzümüze baktı. Kendisine kolejlilerin leyli olduklarını gönüllü hemşirelerin de vazifede buldukları için gelemediklerini söyledik. Aldığımız kararları yakınları vasıtasıyla kendilerine bildireceğimizi söyledik. Memnun oldular, faaliyetlerimize hız vermememizi çalışmamızı arttırmamızı tavsiye ettiler."

Asri Kadın Cemiyeti, kurulduğu günden itibaren çeşitli faaliyet alanları ve projeleriyle kadınların toplumdaki rolünü güçlendirmeye odaklanmıştır. Hukuki haklar, eğitim, çalışma hayatı ve siyasi katılım gibi konularda projeler yürüterek kadınların bu alanlardaki fırsat eşitsizliklerine çözüm getirmeyi hedeflemiştir. Özellikle eğitim alanında açtığı okullar ve düzenlediği kurslar sayesinde kadınların eğitim seviyelerini yükseltmeye çalışmış, aynı zamanda kadınların iş gücüne katılımını artırmak için istihdam projeleri geliştirmiştir. Bu şekilde, kadınların toplumsal ve ekonomik hayata daha etkin bir şekilde katılımını sağlayarak toplumsal değişime öncülük etmeyi amaçlamıştır. Asri Kadın Cemiyeti eğitim, iş hayatı ve siyasete katılımı konusunda farkındalık yaratmış, kadın hakları konusunda toplumda büyük değişimler meydana

getirmeyi hedeflemiştir. Cemiyet, modern Türkiye'nin oluşum sürecinde kadınların toplumdaki yerini güçlendirmiştir. Ayrıca, cemiyetin kuruluşundan günümüze miras kalan projeleri ve faaliyetleri, Türk toplumunda kadınların kazandığı hakların temelini oluşturmuştur. Asri Kadın Cemiyeti'nin mirası, Türk toplumunda kadın hakları konusunda önemli bir dönüm noktası olmuştur (Özdemir, 2021).

5. Müslüman Kadın Birliği (Sulhperver Kadınlar Cemiyeti)

Müslüman Kadın Birliği, 1908 yılında kurulmuş olup Türk kadınlarının toplumsal ve siyasi hakları için mücadele etmeyi amaçlamıştır. Cemiyetin kuruluşundaki temel amaç, kadınların eğitim ve iş hayatına katılımını teşvik etmek, kadınların güçlenmesine olanak tanımak ve kadınların toplumdaki etkisini artırmaktır. Ayrıca, Müslüman Kadın Birliği, Osmanlı İmparatorluğu'nda kadın hakları konusunda farkındalık oluşturmayı ve kadınların siyasi katılımını desteklemeyi hedeflemiştir (Baykal Ö. , 2022).

Cemiyet, 1919'da Mediha Gezgin tarafından İstanbul'da kurulmuştur. Cemiyet, Müslüman kadınların kişisel ihtiyaçlarını tek bir çatı altında birleştirmek, ekonomik ve sosyal yardımlar sağlamak, örf adetleri ve kadınlar konusundaki çalışma koşullarını hayata geçirmek, yoksulluğu azaltmak ve çocukların eğitimine çalışmak gibi amaçlarla kurulmuştur. İsteyen herkesin derneğin şubelerini açabilmesi için bir yasak koyulmamıştı. Böylece derneğin Üsküdar, Maltepe ve Beşiktaş'ta şubeleri açılmıştır. Dernek kısa bir süre sonra isim değiştirerek Sulhsever Türk Kadınları Cemiyeti olarak değiştirmiştir (Ediz, 1994).

Sulhperver Kadınlar Cemiyeti, kuruluşundan itibaren çeşitli faaliyetler yürütmüş ve toplumsal etkiler bırakmıştır. Cemiyet, eğitim faaliyetleriyle kadınların eğitim düzeylerini yükseltmeyi hedeflemiş, yardım kampanyaları düzenleyerek muhtaç kişilere yardım eli uzatmış ve sosyal etkinliklerle kadınların toplumsal hayata katılımını artırmayı amaçlamıştır. Ayrıca, cemiyetin çıkardığı yayınlar ve düzenlediği etkinliklerle toplumda farkındalık oluşturmuş ve kadınların hakları konusunda bilinçlenmelerine katkıda bulunmuştur. Tüm bu faaliyetler cemiyetin toplumsal ve kültürel etkilerinin oluşmasında önemli rol oynamıştır. Müslüman Kadın Birliği, dönemin Osmanlı İmparatorluğu'nda yaşanan siyasi, sosyal ve ekonomik koşullara etki etmiştir. Özellikle 20. yüzyıl başlarında toplumda modernleşme ve batılılaşma hareketleri hız kazanmıştır. Bu dönemde Müslüman Kadın Birliği, kadın hakları ve eğitimine odaklanarak, kadınların sosyal ve ekonomik durumunu iyileştirmek için çalışmalarında bulunmuştur. Ayrıca, Birliğin dönemin koşullarına etkisi, kadınların siyasi ve toplumsal katılımının artmasına katkı sağlamıştır. Bu bağlamda, Müslüman Kadın Birliği'nin dönemin koşullarına etkisi oldukça önemli ve etkili olmuştur (Baykal Ö. , 2022).

Sonuç

Mondros Mütarekesi'nin ardından Türkiye ekonomik, siyasi ve sosyal açıdan oldukça zor günler geçirmiştir. İtilaf kuvvetleri İstanbul başta olmak üzere pek çok şehre işgal girişiminde bulunmuş ve devlet yok olma tehlikesi yaşamıştır. İstanbul Hükümeti'nin zor durumda olmasından dolayı Mustafa Kemal, tüm gücünü kullanarak yapılan işgale karşı bağımsızlık amacıyla Anadolu'da bir direniş başlatmıştır. Bu direniş halkın katılımıyla Milli Mücadele döneminin temelini atmış ve sonucunda tam bağımsız bir Türkiye kurulması sağlanmıştır.

Milli Mücadele döneminde kadın erkek fark etmeksizin bütün Anadolu halkı ülkeyi kurtarmak için elinden geleni yapmaktan kaçınmamıştır. Bu sırada kadınlar

da Millî Mücadeleye destek vermek için ellerinden geleni yapmıştır. İmkânı olan cephede yer almış cepheye uzak olan kadınlar ise buldukları yerlerde teşkilatlanarak cepheye maddi ve manevi desteklerde bulunmuşlardır. Çalışmanın temelini oluşturan konu, Millî Mücadele döneminde kadınların kurdukları cemiyetler ile adı geçen ve perde arkasında yer alan neredeyse ülkenin tüm kadınlarıdır. Bu kadınlar bahsedilen cemiyetleri kurarak teşkilatlanmışlardır. Cemiyetler sayesinde şehir şehir gezerek konferanslar ve mitingler düzenlemiş, şehit ailelerine yardım edilmiş, halkı Millî Mücadele konusunda bilinçlendirmişler ve halktan maddi destek de alarak cepheye destek sağlamışlardır. Millî Mücadelenin başarılı olmasında oldukça etkili olan bu cemiyetler Mustafa Kemal ve silah arkadaşları tarafından oldukça takdir görmüşlerdir.

Kaynakça

- Aydın, H. (2015). Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Türkiye'de kadın. *Current Research Social Sciences*, 1(3), 84-96.
- Baykal, B. S. (1984). Milli Mücadele'de Anadolu kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 1(2) 108-126.
- Baykal, Ö. (2022). Modern dünyanın değişen koşullarında Osmanlı kadın hareketlerine genel bir bakış. *Atatürk Yolu Dergisi*, 70, 67-90.
- Bayraktaroğlu, N. (2018). Sivas Anadolu kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti ve nizamnamesi. <https://www.kirmizilar.com/> adresinden erişildi.
- Belenli, N. H. (2016). Milli Mücadele döneminde Türkiye Büyük Millet Meclisi hükümeti tarafından uygulanan sosyal politikalar. *Bellekten*, 80(287), 279-306.
- Ediz, Z. (1994). *Cumhuriyet döneminde Türkiyedeki kadın örgütlenmeleri kadın hakları açısından bir inceleme*. İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü (Doktora Tezi).
- Erkmen, A. (2023, Temmuz 30). Kurtuluş Savaşı'nda Türk kadınının örgütlenmesi: Anadolu kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti. *New Era International Journal of Interdisciplinary Social Researches*, 1, 1-12.
- Eski, M. (1993). Kastamonu'da yapılan ilk kadın mitingi. *Atatürk Merkezi Araştırma Merkezi Dergisi*, 9(27), 653-662.
- Şahane, F. (2018). Müdafaayı Hukuk Kadınlar Şubesi kısaca <https://www.fikir.gen.tr/mudafaayi-hukuk-kadinlar-subesi-kisaca/> adresinden erişildi.
- İnan, A. (1975). *Atatürk ve Türk kadın haklarının kazanılması: tarih boyunca Türk kadınının hak ve görevleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kaçıbay, O. (2020). Milli Mücadelede Burdur Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Cemiyeti ve 4. kolordu 12. fırka Burdur Ahz-ı Asker Kalem Reisi Miralay İsmail Hakkı Beyin eşi Madam Martha (Marten). *Yeniğün Gazetesi*.
- Kurnaz, Ş. (1991). *Cumhuriyet öncesi Türk kadını (1839-1923)* (2. baskı). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.
- Özdemir, N. (2021). Mütareke döneminde Asri Kadın Cemiyeti'nin faaliyetleri. *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 39, 107-133.
- Yılmaz, M. S. (2023). Şemsizâde Ahmet Ziyâeddin Uluoğlu'nun Milli Mücadele'ye katkıları. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (Cumhuriyet'in 100. Yılı Özel Sayısı)59, 387-408. <https://doi.org/10.21563/sutad.1378419>
- Şahin, C. M. (2013). Osmanlı son dönemi ile ilgili Milli Mücadele yıllarında Türk kadınının sosyal, siyasi ve askeri faaliyetleri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(2), 53-72.

EKLER

Resim: 1

Müdafaa-i Hukuk Kadınlar Şubesi Üyeleri (Fikir.Gen.Tr, tarih yok)

Resim: 2

Vali Reşit Paşa ve ailesi (Baykal B. S., 1984)

Resim: 3

(Bayraktaroğlu, 2018)